

Hoe zoeken werkzoekenden?

Lang niet alle geregistreerden bij het arbeidsbureau zijn werkloos of op zoek naar werk. Omgekeerd staat de helft van de werkzoekenden niet bij het arbeidsbureau ingeschreven. Werkzoekenden beschouwen het arbeidsbureau niet zozeer als bron van vacatures, maar veeleer als zoekkanaal, als hulp bij kansvergrotenende activiteiten.

De arbeidsvoorzieningsorganisatie is verantwoordelijk voor de optimalisatie van de arbeidsallocatie in Nederland¹. Deze doelstelling kan als volgt worden uitgewerkt:

- verbetering van de positie van minder kansrijke groepen op de arbeidsmarkt (doelgroepenbeleid);
- verbetering van het functioneren van de arbeidsmarkt (regulier beleid);
- vermindering van een algemeen aanbodoverschot op de arbeidsmarkt (conjunctureel beleid).

Aan deze doelstellingen wordt gewerkt door bemiddeling, scholing, informatie en advies, en aanbodversterking in de vorm van werkervaring en subsidie. Om deze activiteiten doeltreffend en doelmatig te kunnen verrichten, is een goed beeld van al wat op de arbeidsmarkt beweegt nodig. Arbeidsvoorziening moet weten wie er allemaal bezig zijn het allocatieproces vorm te geven, welke problemen men daarbij ontmoet, welke resultaten men boekt, en welke ondersteuningsbehoeften men heeft. Als daar zicht op bestaat, kan de gewenste rol van de arbeidsvoorzieningsorganisatie als ondersteuner en als koerscorrector op de markt goed worden geformuleerd.

In verband daarmee beschikt Arbeidsvoorziening reeds een aantal jaren over het continu-onderzoek 'Hoe

werven bedrijven', dat het allocatieproces aan de werkbiedendekant van de markt in beeld brengt. Begin 1992 is de arbeidsvoorzieningsorganisatie gestart met het complementaire onderzoeksproject 'Hoe zoeken werkzoekenden', dat de aanbodkant van de markt in beeld poogt te brengen.

In dit artikel komt eerst de opzet van het project aan de orde, gevolgd door een overzicht van de belangrijkste uitkomsten. Geëindigd wordt met een aantal conclusies, die van belang kunnen zijn bij de verdere vormgeving van het arbeidsvoorzieningsbeleid.

De opzet van het project

'Hoe zoeken werkzoekenden' (HZW) is opgezet als landelijk continu-onderzoek, waarbij maandelijks metingen plaatsvinden. De respondenten worden geselecteerd uit een maandelijks steekproef van telefoonnummers. Per jaar wordt vanuit de verkregen steekproefresultaten opgehoogd en gewogen om tot landelijke uitspraken te komen. De eerste HZW-rapportage, waar dit artikel over gaat, betreft als proefperiode de maanden februari tot en met september 1992.

Tabel 1 geeft de verhouding vinders/zoekers over de enquêteperiode weer. Van de totale respons is 18% of werkzoeker, of werkvinder of beiden. In de tabel zijn niet opgenomen de 738 respondenten die als zoeker en/of als vinder alleen betrekking hebben op vakantiewerk.

Onder de 23.657 respondenten (82%), die geen vinder en niet zoe-

kend zijn, bevinden zich 500 respondenten (1,7% van het totaal), die formeel geregistreerd zijn bij het arbeidsbureau zonder op zoek te zijn naar werk. Ook van deze respondenten zijn een aantal nadere gegevens gevraagd.

Voor een indruk van de representativiteit van de in de enquêteperiode bereikte particuliere huishoudens, is gekeken naar de verdeling over huishoudensgrootte in vergelijking tot CBS-gegevens over 1989. De groep één en tweepersoonshuishoudens blijkt enigszins ondervertegenwoordigd te zijn. Verder komt de verdeling nagenoeg overeen met die van het CBS.

Wie zoeken en wie vinden er?

870.000 baanvinders

Op jaarbasis vonden tussen februari 1991 en augustus 1992 870.000 mensen een baan voor meer dan twaalf uur. Het vinden van een baan betekende niet altijd dat men daarmee klaar was met zoeken; een kwart van de baanvinders zoekt door naar iets anders. Dat komt vooral veel voor bij mensen die werkloos waren toen ze de betreffende baan vonden. Wie vanuit een baan een andere baan vindt, is eerder tevreden.

In het onderwijs en in functiegroepen waarin veel laag geschoolden werkzaam zijn, worden veel mensen op een tijdelijk contract aangesteld. Dat zijn tevens de functiegroepen waarin veel werklozen aan de slag komen. Werklozen hebben derhalve vaak de tussenstap van een tijdelijke baan nodig om op een vaste plaats te komen. Vallen ze na de tijdelijke baan weer terug in werkloosheid, dan zijn hun kansen op een vaste baan goeddeels verkeken.

880.000 werkzoekenden

Tussen februari en augustus 1992 waren er gemiddeld 880.000 mensen op zoek naar een baan voor 12 uur of meer, zie figuur 1. Ongeveer de helft was op zoek vanuit een baan (vaak een tijdelijke) naar een andere baan. De andere helft was zonder werk.

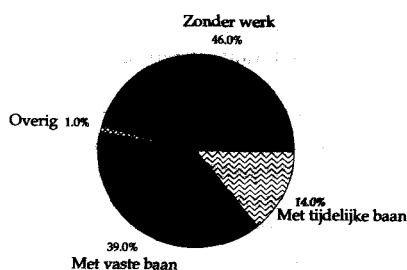
Het aandeel werkenden onder de werkzoekenden is hoger naarmate de opleidingscategorie hoger is. Er

Tabel 1. Populatie werkvinders en werkzoekers over de enquêteperiode

		Werkvinder				totaal	%
		ja	%	nee	%		
Werkzoeker	ja	743	3	1.933	7	2.676	9
	nee	2.420	8	23.657	82	26.077	91
Totaal		3.163	11	25.590	89	28.753	100

1. Zie ook J. de Koning, Het bestaansrecht van de openbare arbeidsvoorziening, *ESB*, 13 maart 1991, blz. 280-284.

Figuur 1. Arbeidsmarktsituatie van werkzoekenden

zijn meer vrouwen dan mannen op zoek naar werk. Het grote aandeel van de vrouwen komt vooral voor rekening van de werkzoekende vrouwen zonder werk.

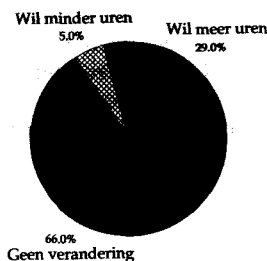
695.000 ingeschrevenen

695.000 mensen zeggen bij het arbeidsbureau ingeschreven te staan. Van deze blijkt 40% niet op zoek naar werk te zijn. 24% is wel op zoek, maar zoekt niet via het arbeidsbureau. De resterende 36% zoekt ook via het arbeidsbureau naar werk.

Veertig procent van de ingeschrevenen is werkloos én op zoek naar werk. Een kwart wordt gevormd door werklozen die het arbeidsbureau gebruiken om werk te vinden.

Een groot deel van de ingeschrevenen die op zoek zijn naar werk, ongeveer een derde, heeft reeds een baan. Het verschil tussen werkend en niet-werkend onder de ingeschreven werkzoekenden is echter graduëel. Een groot deel van de werkende werkzoekers uit het bestand, ongeveer twee derde van het totaal, heeft of een tijdelijke baan, en/of een (te) kleine deeltijdbaan. Ook al zijn ze niet werkloos, er is toch wel iets met hun werk loos.

Figuur 2. Zoekgedrag van werkzoekenden met een baan

Werkenden willen meer

Onder de werkzoekenden zonder werk is de belangstelling voor een deeltijdbaan bijna even groot als die voor een volledige betrekking. Werkzoekenden met werk zijn echter vooral uit op een volledige baan. Van de werkzoekenden die in deeltijd werken, is driekwart uit op een grotere baan dan ze nu hebben, of zelfs een full-time baan. Het omgekeerde komt veel minder voor, zie figuur 2. Vanuit de werkende werkzoekenden is er dus een tendens om een deel van de werkgelegenheidsgroei te laten resulteren in meer werk voor wie al werk hadden.

Kansen op werk

Werkzoekenden denken eerder dat hun kansen op een baan negatief beïnvloed worden doordat er weinig banen zijn in de functiegroep waarin ze zoeken, of doordat hun beroepsopleiding tekort schiet, dan dat het bij hen schort aan zaken op het gebied van houding, persoonlijkheid of sociale vaardigheden.

Moeite met vinden van een baan

De positie van bepaalde categorieën op de arbeidsmarkt kan om tal van redenen slecht of goed genoemd worden. We spreken al snel over een relatief problematische categorie wanneer de kansen op het vinden van een baan erg ongelijk over de betreffende categorie verdeeld zijn. We zien dan degenen die nooit aan de slag komen, maar tellen de snelle vinders niet mee. Ook kan de arbeidsmarktproblematiek van een categorie bepaald worden doordat men weliswaar snel werk vindt, maar even snel weer werkloos wordt.

In het arbeidsmarktbeleid wordt vaak gewerkt met taakstellingen in termen van aantallen plaatsingen van mensen uit bepaalde categorieën, zoals minderheden of vrouwen, in een baan. Daarom is het van belang om vast te stellen of de problematiek bepaald wordt door het feit dat men categorisch minder banen per werkzoekende vindt dan in ander categorieën het geval is, of dat er andere factoren een rol spelen.

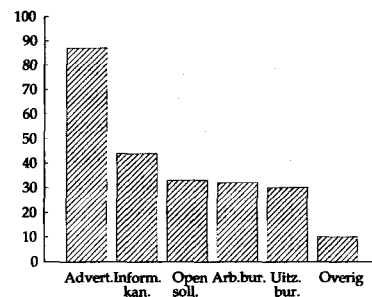
Om dit geïsoleerd van andere factoren te kunnen vaststellen, is het aantal maanden in een jaar dat door mensen uit diverse categorieën naar werk is gezocht bij elkaar opgeteld en afgezet tegen het aantal werk-

vondsten. Aldus is per categorie berekend hoeveel baanvondsten een maand zoeken oplevert. Gemiddeld levert een maand werkzoeken in Nederland aldus berekend 0,17 banen op. Op deze manier bezien valt op, dat de laagst en de hoogst geschoolden het meeste moeite hebben om een baan te vinden. Etnische minderheden doen het in dit opzicht niet slechter dan anderen. Wel zijn de laatsten vaak aangewezen op tijdelijke banen, en komen ze relatief veel voor onder degenen die het zoeken moe zijn. Met andere woorden: hun problematiek wordt niet zozeer bepaald doordat ze als categorie nooit een baan vinden, maar veeleer door de instabiliteit van hun werk, en het risico van uitval door onder andere ontmoediging dat daarmee samenhangt.

Zonder kans geen kansvergroting

Naast solliciteren kan men ter verkrijging van een baan deelnemen aan kansvergroting activiteiten, zoals scholing, werkervaring, sollicitatietraining, enzovoorts. Deze paarden komen echter vooral terecht bij hen die reeds zwijnen. Wie zichzelf kansarm acht, doet weinig aan kansvergroting. Ook doen werkzoekenden meer aan scholing, naarmate hun reeds bereikte opleidingsniveau hoger is.

Figuur 3. Gebruik zoekkanalen

Zoekgedrag

Advertenties het meest gebruikt

De meeste werkzoekenden zoeken langs meerdere kanalen naar werk, zie figuur 3. Advertenties zijn daarbij het meest gebruikte medium. 32% van de werkzoekenden maakt gebruik van het arbeidsbureau als zoek-

kanaal. Informele kanalen en open sollicitaties worden nog iets vaker gebruikt, en het uitzendbureau iets minder vaak. Met name de hoogst en de laagst opgeleiden gebruiken informele kanalen. Het arbeidsbureau moet het vooral hebben van de tussencategorieën qua opleidingsniveau. Veel klandizie trekt het arbeidsbureau daarnaast uit de wat oudere leeftijdscategorieën, en uit de etnische minderheden.

Twintig miljoen sollicitatiebrieven

Een werkzoekende solliciteert gemiddeld 2,6 maal per maand. Dat betekent, dat per maand 2,3 miljoen sollicitaties de Nederlandse werkgevers bereiken. Doordat het merendeel hiervan schriftelijk is, levert dat de PTT een omzet in de vorm van twintig miljoen sollicitatiebrieven per jaar op. Werkzoekenden zonder werk solliciteren vaker dan werkende werkzoekenden.

Open sollicitatie effectiefst

Van de voor iedereen toegankelijke zoekkanalen is de open sollicitatie het effectiefst. Van de gebruikers van dit zoekkanaal vond 47% ook op deze manier een baan. Voor het arbeidsbureau lag dat percentage op 17. Het arbeidsbureau is daarmee een kanaal waarlangs veel gezocht, doch slechts weinig gevonden wordt. Het is meer een oriëntatiepunt dan een bron van concrete vacatures.

Rol arbeidsbureau

Snel bemiddelen of niet

Het arbeidsbureau slaagt er vooral in ingeschreven werkzoekenden te bemiddelen in de eerste maand dat ze zoeken. Lukt dat niet, dan is de kans dat ze langs andere kanalen een baan vinden groter. Het arbeidsbureau bemiddelt dus snel, of het wordt door de concurrentie ingehaald.

Slechts 16% van degenen die via het arbeidsbureau zochten, kregen te maken met persoonlijke bemiddeling door een consulent. Dat leverde echter wel 30% van de plaatsingen door het arbeidsbureau op. Het is derhalve een weinig gebruikt, maar effectief instrument.

Betrokken bij 17% baanvondsten

Van de werkvondsten waarbij het arbeidsbureau een rol gespeeld zou

kunnen hebben, wordt 6% op rekening van het arbeidsbureau geschreven. Daarnaast heeft het arbeidsbureau nog voor 3% van de vinders een rol gespeeld bij hun vondst. Ook leverde het arbeidsbureau in het zoekproces tal van niet direct met de vondst gerelateerde diensten. Bij elkaar 17% van de werkzoekenden die een baan gevonden hebben, geeft te kennen op de een of andere manier tijdens het zoeken geholpen te zijn door het arbeidsbureau.

Geen monopolie

Van degenen die het arbeidsbureau als zoekkanaal gebruiken, kijkt 95% ook elders. Het arbeidsbureau blijkt veel belangrijker te zijn als bron van informatie, advies en kansvergroting dan als bron van vacatures. Er ligt nog een enorme markt braak aan ondersteunende diensten bij beroepskeuze, sollicitatie, opleiding, enzovoorts. Zo wil 13% van de werkzoekenden graag ondersteuning bij het schrijven van sollicitatiebrieven. Volledig voldoen aan deze vraag zou, gezien het aantal sollicitatiebrieven, een enorme taakverzwaring inhouden.

Hulp bij zoekproces

We hebben al iets vermeld over de betekenis die werkvinders toekennen aan het arbeidsbureau. Interessant is uiteraard ook wat het arbeidsbureau betekent voor degenen die nog in dat zoekproces zitten.

Uit tabel 2 blijkt dat in drie maanden tijd 49% van de werkzoekenden een beroep op het arbeidsbureau doet. Wanneer we degenen buiten beschouwing laten die zonder enig resultaat een bezoek aan het arbeidsbureau brachten, of er alleen tevergeefs naar een vacature gezocht hebben, dan komen we op 24% van de werkzoekenden waarvoor het arbeidsbureau daadwerkelijk iets betekende. Voor de werkzoekenden die bij het arbeidsbureau stonden ingeschreven, is dat zelfs 42%. We kunnen derhalve stellen, dat bijna de helft van de ingeschreven werkzoekenden echt iets aan het arbeidsbureau heeft.

Tabel 2. Rol van het arbeidsbureau voor werkzoekenden, %

	Totaal	niet-werkend	werkend
Rol arbeidsbureau (ab)			
Bezoek gebracht aan ab	40	52	29
Baan gezocht via ab	31	43	20
Vacature aangeboden	8	11	6
Daarop gesolliciteerd	7	10	4
Advies/begeleiding ab	15	19	11
Cursus via ab gevolgd	4	7	2
Anderszins kansvergroting	5	7	3
Een of meer van deze dingen	49	62	35

Conclusies

De markt voor ondersteunende diensten bij het zoeken naar werk is erg groot. Bijna 900.000 mensen zien uit naar een baan of naar een andere baan. Dat betekent dat de factor arbeid in principe buitengewoon flexibel is. Een groot deel van de flexibiliteit wordt echter opgebracht door mensen die geen werk, dan wel tijdelijk werk hebben.

Ondanks alle fraaie gedachten over herverdeling van arbeid, zijn de werkenden als totaliteit er nog steeds op uit de gemiddelde omvang van hun banen te vergroten. De vraag naar deeltijdbanen komt grotendeels van nieuwe (her-)intreders.

Van degenen die zeggen bij het arbeidsbureau geregistreerd te staan, hebben er ruim 300.000 werk en bijna 400.000 geen werk. Ingeschreven staan bij het arbeidsbureau is dus niet het zelfde als werkloos zijn. Veel werkende ingeschrevenen hebben echter een tijdelijke baan, of een (te) kleine deeltijdbaan. Het verschil tussen werkende en niet-werkende ingeschrevenen is dus graduëel, en niet zo zwart-wit dat het zin heeft daar taakstellingen in termen van percentages te bemiddelen werklozen op te baseren.

Van de bijna 700.000 ingeschrevenen zoeken er 420.000 werk, en zijn er bijna 280.000 niet op zoek naar werk. Ingeschreven staan bij het arbeidsbureau is dus niet hetzelfde als op zoek zijn naar werk. Slechts 250.000 ingeschrevenen zoeken via het arbeidsbureau werk; 170.000 ingeschrevenen zijn wel op zoek naar werk, maar gebruiken daar het arbeidsbureau niet bij. Het arbeidsbureau kan voor de gewenste vergroting van het markt bereik aan de

aanbodszijde dus het best aanvangen met de kring van reeds geregistreerde werkzoekenden zonder werk.

De meest succesvolle manier van werk zoeken is open solliciteren. Ook het gebruik van informele kanalen leidt tot veel werkvondsten. Men kan zich afvragen of intermediairs als het arbeidsbureau niet meer gebruik moeten maken van het fenomeen dat veel werkgevers vacatures niet openbaar maken, maar vervullen met degenen van wie ze, door een open sollicitatie of via kennissen of medewerkers, weten dat ze in de markt zijn voor een baan. In dat geval zou arbeidsbureau werkgevers regelmatig moeten laten weten welk aanbod het in huis heeft, los van ingediende vacatures.

Een andere belangrijke conclusie is dat trajecten naar een vaste baan vaak verlopen via tijdelijke banen. De trajectbegeleiding dient dus niet op te houden bij het vinden van een tijdelijke baan. Veel trajecten op weg naar vast werk lopen daarin vast.

De rol van het arbeidsbureau als directe bron van vacatures is betrekkelijk gering. Vacatures weet men, voor zover ze er zijn, meestal wel te vinden. Een gat in de arbeidsvoorzieningsmarkt ligt veeleer in de begeleiding en advisering van werkzoekenden in hun zoek- en sollicitatiegedrag. Het bekende succes van de sollicitatieclubs is daar een duidelijk voorbeeld van.

Toch mag ook de betekenis van het arbeidsbureau als openbaar bemiddelingsorgaan niet worden onderschat. Naarmate informele kanalen bij de vacaturevervulling in betekenis toenemen, neemt de afhankelijkheid van het arbeidsbureau voor werkzoekenden die niet over dergelijke kanalen beschikken in betekenis toe.

W.J.C. Schouten
A.L. van der Zwan

De auteurs zijn beiden verbonden aan de sector Onderzoek Arbeidsmarktvragestukken van het Centraal Bureau van de Arbeidsvoorzieningsorganisatie te Rijswijk. Zij schrijven dit artikel op persoonlijke titel.